

Małgorzata GRZYWACZ

W POSZUKIWANIU OBLICZA
WSPÓLCZESNEGO CHRZEŚCIJAŃSTWA
Uwagi na marginesie międzynarodowej konferencji
„Fenomen chrześcijaństwa w XXI wieku”
Uniwersytet Adama Mickiewicza, Poznań, 1-2 XII 2016

Edyta Stein była niezwykle dociekliwą badaczką i obserwatorką rzeczywistości. Pochylała się nad problemami filozoficznymi, ale także korygowała drobiazgowo wypracowania szkolne i – już jako karmelitanka – komentowała życie duchowe osób, które się jej powierzały. Jej nieocenzurowanym wkładem w diagnozę współczesności był napisany w roku 1933 list do papieża Piusa XI¹. Wstrząsająca treść tego listu i jego profetyczny charakter są niezwykłym świadectwem postawy nie tylko zaangażowanej chrześcijanki, lecz także osoby poczuwającej się do odpowiedzialności na poziomie zbiorowym.

Centrum Badań im. Edyty Stein, działające od roku 2003 na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, stara się nawiązywać do przesłania swojej patronki, podejmując rozeznanie kondycji współczesnego świata, ujmując ją w szerszą refleksję o fenomenach humanistyki i kultury i nie tracąc z pola widzenia problemów najistotniejszych. Realizacji tego zadania

służą organizowane cyklicznie konferencje. Przedmiotem sesji zorganizowanej 1 i 2 grudnia 2016 roku przez CBES przy współudziale Akademii Muzycznej im. Ignacego Jana Paderewskiego oraz Instytutu Historii Uniwersytetu Essen-Duisburg (Niemcy) było chrześcijaństwo. Pierwotną koncepcję konferencji wyrażają następujące pytania badawcze: W jaki sposób jawi się ono nam, ludziom żyjącym w kulturze, która przez 1050 lat od chwili przyjęcia chrztu przez księcia Mieszka I i jego dwór określana jest jako chrześcijańska? W jakim stanie znajdujemy religię chrześcijańską w Polsce, Europie i na świecie? Jacy są dzisiejsi chrześcijanie? Listę tę należałoby uzupełnić o zagadnienia sformułowane przez Annę Grzegorzczuk, dyrektor Centrum, w referacie wstępnym: Czy chrześcijaństwo przeżywa kryzys? Czy ma tożsamość? Co znaczy dzisiaj pozostawanie lub stawanie się chrześcijaninem?

Obszerność podejmowanej problematyki pozwoliła na wgląd w „fenomen chrześcijaństwa” z wielu pozycji badawczych i różnych perspektyw. Przywołajmy niektóre z nich.

Istotą religii chrześcijańskiej jest jej zakorzenienie w historii. Każde pokolenie dopisuje do niej swoje świadectwo. Pierwsze wystąpienie, ks. abp. Marka Jędraszewskiego, przypomniało zebranym

¹ Faksymile listu Edith Stein do papieża Piusa XI zob. M. A. M e y e r OCD, *Der Brief Edith Steins an Papst Pius XI. Versuch einer Dokumentation*, „Edith Stein Jahrbuch 10(2004), s. 18n. Zob. też: *List Edyty Stein do Piusa XI*, tłum. M. Zajac, wiara.pl, <http://papiez.wiara.pl/doc/379106.List-Edyty-Stein-do-Piusa-XI>.

postaci Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz biskupa Antoniego Baraniaka – i lata ich męczeństwa (1953-1956). Był to ciemny okres w dziejach powojennej Polski, czas prób i świadectwa. O procesie doświadczania siebie i innych w oparciu o wczucie mówił ks. Jerzy Machnacz z Uniwersytetu Wrocławskiego, twierdząc, że to właśnie głębia owego doświadczania usposobiła Edytę Stein-św. Teresę Benedyktę od Krzyża do złożenia ofiary z własnego życia.

Europejskie chrześcijaństwo znajduje się obecnie w kryzysie i trudno mu się odnaleźć we współczesnym świecie, gdyż Stary Kontynent cierpi na swego rodzaju amnezję w odniesieniu do źródeł swojej cywilizacji. Mówiła o tym Hanna Suchocka z UAM, odnosząc się do książki wybitnego amerykańskiego teologa i watykanisty Georga Weigla. W pracy *Katedra i sześcian* badacz ten omawia zjawisko, które referentka określiła jako proces zaprzeczania tożsamości, także na poziomie instytucji europejskich w wymiarze politycznym.

Charakter współczesnego chrześcijaństwa ujawnia się w jego związkach ze światem nauki, kultury i sztuki, związkach wyrastających z namysłu filozoficznego i teologicznego prowadzonego w ubiegłych dziesięcioleciach. Z tej perspektywy istotny wątek konferencji stanowiły próby nowego odczytania dokonań ks. Józefa Tischnera, podjęte przez Witolda Glinkowskiego z Uniwersytetu Łódzkiego i Agnieszkę Kaczmarek z UAM. Podobną strategię podsumowań przyjęli w swych wystąpieniach badacze z Krakowa: reprezentujący Uniwersytet Jagielloński Jakub Drath uwydatnił problemy relacji chrześcijańsko-żydowskich i dokonania w zakresie dialogu między tymi religiami. Michał Jędrzejek, również z UJ, w wystąpieniu „Co pozostało z teologii śmierci Boga? Spojrzenie po półwieczu” omówił projekt teologiczny, który – chociaż uchodzi dziś za zapoznany – pozostawia jednak nadal

wiele kwestii wartych ponownego podjęcia.

Na nowo należałoby również przemyśleć związki chrześcijaństwa ze sztuką. Wyzwanie dla refleksji stanowi na przykład – na gruncie polskim – tradycja prawosławna. Do tej problematyki nawiązała Anna Palusińska z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, analizując powstające współcześnie ikony. Do nurtu badań nad relacjami sztuki i chrześcijaństwa zaliczyć możemy także poszukiwania literaturoznawcze, które znalazły wyraz w referacie Józefa Marii Ruszara z krakowskiej Akademii Ignatianum „Cóż z tego, że we śnie? Dylematy religijne Tadeusza Różewicza”, oraz w kulturowo i krytycznie zorientowanych wystąpieniach Piotra Jakubowskiego, reprezentującego Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, „«Późny wiek» Kościoła. Uwagi na marginesie powieści *Królestwo* Emmanuela Carrère'a”.

Chrześcijaństwo jako osnowa wielu wątków naszej rzeczywistości, integralna i jednocześnie kontestowana część kultury współczesnej, poddawane jest często krytyce, a także obrazoburczej interpretacji. Zadanie prześledzenia przemian szeroko rozumianego kanonu podjęła dr Małgorzata Jankowska w wystąpieniu *Współczesne re-interpretacje postaci Jezusa z Nazaretu. Transformacja kanonu a jego kulturowa żywotność*.

Chrześcijaństwo w dwudziestym pierwszym wieku ma bardzo wiele odsłon. Najbardziej widoczna pozostaje ta najbardziej bolesna: wojna w Syrii, a także ogromna ilość uchodźców z Bliskiego Wschodu przypominają, że Kościół chrześcijański i większość jego denominacji weryfikuje się w cierpieniu. Prezentacja dr Małgorzaty Grzywacz, sekretarza naukowego CBES, dotyczyła tak zwanej geografii prześladowań i stanowiła analizę danych, które, opierając się na pogłębionych wywiadach z chrześcijanami na całym świecie, przedstawia corocznie organizacja Open Doors. Według indeksu wskazującego kraje,

w których mają miejsce prześladowania, na pierwszym miejscu wciąż znajduje się Korea Północna. W odniesieniu do krajów afrykańskich, w których rośnie w siłę radykalny islam, indeks prześladowań wzrasta bardzo dynamicznie.

Referat Björna Onkena z uniwersytetu w Essen pozwolił na wgląd w curricula i wybrane podręczniki do nauki historii wykorzystywane w Nadrenii-Westfalii. Organizacja szkolnictwa niemieckiego na poziomie krajów związkowych (landów) powoduje, że – wskutek znacznego zróżnicowania treści nauczania w zakresie poszczególnych przedmiotów – uczniowie i uczennice zapoznają się ze fenomenem chrześcijaństwa w perspektywie diachronicznej właśnie na lekcjach historii. Wizerunek chrześcijaństwa prezentowany w szkołach stanowi wypadkową preferencji autorów podręczników i zainteresowań nauczycieli, którzy mogą je swobodnie wybierać. W zasadzie w podręcznikach szkolnych nie przedstawia się treści wiary, a religia traktowana jest jako jeden z elementów kultury (omawia się na przykład średniowieczne instytucje miłosierdzia). Nieco więcej treści, także teologicznych, pojawia się dopiero, gdy uczniowie zapoznają się z historią reformacji i jej wpływem na dzieje Niemiec. Referent zauważył, że pluralizm poglądów reprezentowanych w niemieckim społeczeństwie znajduje odzwierciedlenie w podręcznikach szkolnych. Stopniowo trafiają do nich treści dotyczące na przykład judaizmu, a także islamu, choć odniesienia do tej ostatniej religii w podręcznikach do nauczania historii budzą dużo emocji i kontrowersji.

Niezbyt często mamy możliwość poznania chrześcijaństwa japońskiego. Zaproponowany przez Asukę Kimurę z uniwersytetu w Tybindze i parafii luteranńskiej w Tokio referat poświęcony protestantyzmowi na wyspach japońskich stanowił bardzo dobre wprowadzenie w historię Japonii i jej trudne relacje z chrześcijań-

stwem. Pochodząca z Tokio prelegentka, historyk Kościoła i reformacji, ukazała trudności w wyznawaniu religii chrześcijańskiej, które wypływają z samej istoty kultury japońskiej. Połączenie dwóch religii: buddyzmu i shintō, które umożliwia tradycja, stało się przyczyną dystansu, z jakim traktuje się chrześcijan w tym kraju. Dopiero otwarcie Japonii na Zachód umożliwiło działania misyjne, których owocem stała się trwała obecność wszystkich nurtów chrześcijaństwa w Kraju Kwitnącej Wiśni. Kojarzy się je jednak głównie z dobrym wykształceniem i kulturą zachodnią, a religię chrześcijańską uważa się raczej za emanację kultury.

Zupełnie inną rzeczywistość napotyka chrześcijaństwo w postsowieckiej Rosji i na obszarach syberyjskich. Izolda Topp, reprezentująca Uniwersytet Wrocławski, w referacie „Wolność jako wyzwanie. O chrześcijaństwie na Syberii u progu XXI wieku” przybliżyła trudną drogę „zagosparowania” wolności religijnej przez ludność rodzimą, odnowę życia cerkiewnego i odkrywanie prześladowanych wcześniej tradycji religijnych, podtrzymywanych na przykład przez polskich zesłańców, żyjących tam od okresu zaborów.

Obecność doktryny chrześcijańskiej wyraża się także poprzez recepcję nauczania papieskiego ostatnich dziesięcioleci. Wybrane aspekty długiego pontyfikatu papieża Jana Pawła II zanalizowała w swoim wystąpieniu „Jezus Chrystus jako fundament wychowania w nauczaniu Jana Pawła II do młodych” Anna Zajączkowska-Żyszkiewicz z Uniwersytetu Szczecińskiego. Inspiracją referatu Macieja Chlewickiego z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego była encyklika papieża Franciszka *Laudato si* poświęcona ekologii i ochronie stworzenia.

Jak każda religia chrześcijaństwo stanowi przestrzeń poszukiwania i kształtowania przez jednostkę jej własnej, osobistej duchowości. Także i ten wątek wybrzmiał w trak-

cie konferencji bardzo mocno. Podjęła go na przykład współpracująca z CBES Anna Ślebioda, odnosząc się do doświadczenia osoby niepełnosprawnej w wystąpieniu „Siloe, Betesda i Krzyż. Religijny model niepełnosprawności a postawa chrześcijańska”.

Pytania o specyfikę kobiecego rozumienia, przeżywania i odczytywania chrześcijaństwa postawiła Monika Waluś z UKSW, powołując się na przykłady zaczerpnięte z biografii kobiet zaangażowanych w życie Kościołów chrześcijańskich.

Program nowej ewangelizacji rozwijany w Kościele katolickim przedstawił Remigiusz T. Ciesielski z UAM, łącząc swe rozpoznania teoretyczne z badaniami empirycznymi prowadzonymi wśród uczestników kursów organizowanych przez Szkoły Nowej Ewangelizacji.

Kwestię przyszłości religii chrześcijańskiej podsumowano dwoma wystąpieniami.

Anna Grzegorzczuk zarysowała możliwość kształtowania tożsamości chrześcijaństwa na nowo, w oparciu o doświadczenie peregrinatio. Współczesny wędrowiec, człowiek mobilny, to także ten, kto wraca do źródeł własnego istnienia, to pielgrzym. Źródłem nadziei na przyszłość – jak wykazywała Małgorzata Baranowska z Akademii Muzycznej w Krakowie – pozostaje miłość. W referacie „Chrześcijaństwo przed nami” prelegentka, zainspirowana myślą Maxa Schelera, sięgnęła także do początków religii chrześcijańskiej.

Referaty przedstawione na konferencji i prowadzone w jej czasie dyskusje wskazywały, że chrześcijaństwo w dwudziestym pierwszym wieku pozostaje w ścisłym związku ze swoim podstawowym przesłaniem i z niego czerpie siłę, a także stanowi wyzwanie i inspirację dla kolejnych pokoleń badaczek i badaczy.